

Slavomil C. Daněk
Libštát–Praha, 16. 11. 1949
(Pro studenty bohosloví v Jirchářích)

Miloslav Bohatec

Resumé: L'article est une conférence (inédite jusqu'à présent) que Miloslav Bohatec (1913–1968) a donnée aux étudiants de théologie protestante le 16 novembre 1949 à Prague. Il s'agit d'un éloge et une défense de Slavomil C. Daněk (décédé en 1946) dont les positions commençaient à être vivement critiquées à cette époque. Dans la première partie, Bohatec évoque notamment ses souvenirs personnels de Daněk qui était son professeur, ami et beau-père. Dans la deuxième partie, il présente les idées directrices de Daněk. L'Ancien Testament nous a été transmis à titre de document religieux, mais la couleur religieuse des motifs individuels s'est souvent effacée pendant le procès de transmission. Le but de l'exégèse d'un texte véterotestamentaire est de découvrir des acceptions religieuses et culturelles derrière le maximum de ses motifs. Étant donné le caractère tardif et secondaire des formes textuelles de la Septante et du texte massorétique, il serait illusoire et aberrant de vouloir baser une reprise spirituelle (une « nouvelle réformation ») sur le retour vers la forme de la tradition attestée dans ces versions textuelles. Ce procédé ne pourrait point prétendre à un retour vers la doctrine « originelle ». Chaque époque doit se créer de nouvelles valeurs religieuses et une « nouvelle bible ». Avant qu'une nouvelle culture religieuse surgisse, le protestantisme tchèque devrait cultiver et développer la religion de la bible de Kralice.

1.

Slavomil Daněk byl theolog rodem i žitím. Nějaký student se ho ptal, jak se stane člověk theologem. Odpověděl: potkat se s Bohem také v intelektu. Tedy nejen srdcem nebo vůlí. Předpokladem toho povolání je předně intelekt (rozumné poznání) vůbec mít, a pak užívat ho věrně a neutíkat od něho co chvíle k nějakým těm důvodům srdce či vůle. Jednou mi někdo sebral mladistvé prudké kázání proti sentimentálním písničkám ve zpěvníku a předložil je k posudku známé básnířce. Přečetla, zkritizovala a vzkázala: všecko prý je to pravda, všecko prý uznává, ale do kostela by ke mně chodit přestala, poněvadž prý to jejímu srdci nic neříká. Profesor sic kázání nečetl, ale cítil se dotčen posudkem a opáčil: to zas k mému

srdci mluví jen to, co projde mozkiem, rozuměj intelektem. To je velmi charakteristické. Když přednášel první část (neuveřejněnou) přednášky Verbum a fakta mladým farářům v Myslibořicích, dostal se do napjatého věroučného konfliktu se všemi posluchači. Všichni se cítili napadeni u víře. Ovzduší bylo velmi nepříjemné, jak před zapálením kacířské hranice. U oběda seděla vedle význačná pražská lady a zeptala se sladkým hlasem: „A pane profesore, máte vy vůbec potřebu věřit?“ Odpověděl dost nerudně: „Abych vám pravdu řekl, to co vy věříte, já nemohu potřebovat.“

A ještě historiku. Vyrůstal pod Prudkým. To byl, myslím si, rádný kus pietisty. Daněk často vzpomínal na svého faráře (i v Dobovém pozadí je ta vzpomínka zachycena), ale k rozhodnutí ke studiu teologie pomohl prý mu Komenský. Proč? Protože uznával rozum v náboženství. Přesvědčil mládenčka, že v náboženství je možnost i potřeba myslet. Všimněte si dobře toho, co Daněk napsal o dogmatech ideologických v Náboženském významu dogmatu. Aby z něho někdo neudělal rozumáře, intelektuála nebo racionalistu, nezapomeň vštípit si také poučení o takzvaných dogmatech biologických. Mám zato, že by Daněk každou jinou vědu provozoval právě tak přísně a přesně jako teologii, byl by dobrý matematik, biolog, fyzik, chemik, poněvadž měl onen vzácný dar, který je předpokladem vědy vůbec: intelekt. Moc se zlobil na Husovu fakultu, kdykoli profesorský sbor chtěl vychovávat jen „dobré faráře“ a nikoli pěstovat vědecké pracovníky. To je pamětihodné: na fakultě studujeme proto, že máme vzdělávat svou vědu. Daněk se věnoval teologii proto, že ji poznal a uznal za vědu. Kdyby teologie věda nebyla, byl by šel od ní dál. Jeho kolega profesor se jednou rozčiloval právě nad zmíněnou statí o dogmatu, že si nenechá dávat známky z náboženství. Daněk odpověděl posměšně: „To mně by nevadilo, kdyby mi někdo dával známky z náboženství, ale kdyby řekl, že jsem hloupý, to bych na sobě nenechal.“

Intelekt, poznávající a tvořivý, tedy nikoli trpný, nýbrž dynamický, je první předpoklad vědecké práce – a první předpoklad teologie, má-li obstát jako věda. Prolistujte si někdy Daňkovu Gramatiku. Čím se liší od všech ostatních gramatik? Stručnost, tabulky, přehledy, algebraické vzorcečky, geometrická schémata. Můžete, ba musíte si ji nacvičit jako matematiku. Propočítáte-li si určitý počet příkladů, umíte. Daněk na nás nikdy nežádal, abychom uměli bezduše odříkávat paradigmata, ale chtěl, abychom rozumně zvládali gramatickou technologii, abychom před ní nestáli bezradně, abychom věci sloužili tím, že ovládneme materii. Někdy říkával, že hebrejšтина musí vycházet jako matematická rovnice. Matematická přesnost, akribie, byla mu vždycky vzorem vědecké práce. Matematickou

přesnost vyžadoval od theologa jako od filologa. Proč vyžadoval tu přesnost právě v hebrejštině, povíme si později: ta přesnost nebyla cílem sama sobě, nýbrž prostředkem k cílům daleko vyšším. Melanchthon, myslím, řekl, že pravá theologie je gramatika. Že gramatika vyžaduje matematické přesnosti, dovíte se i z Konopáska. A všimněte si v Solí ozdobené prvního fadingu, jak Daněk určuje řady:

- 1) Syn Boží, Kristus, Bůh v Kristu
- 2) Bůh Otec, Ježíš, Ježíš jedno s Otcem (s. 79).

I dogmatika musí pracovat s matematickou akribií, má-li být vědou. Všecko musí být zařazeno na svém místě. Nesmíme plést myšlenkové řady. Jednou se ve veřejné diskusi urazil Žilka, poněvadž prý mu Daněk řekl: „Neumíte myslet!“ Neřekl však: „Neumíte myslet“, nýbrž: „Neumíte myslet v kategoriích“. Daněk totiž velmi jasně viděl slabost a bídu věd takzvaných duchovních, totiž že velmi rády a velmi snadno konfundují rozdílné myšlenkové řady, mísí dohromady různé kategorie. Daněk si kategorie vytvářel a myslel v nich, to mu bylo přímo podstatou logického vědeckého myšlení. Ne mravenčí píle byla Daňkova ctnost, ale neustalost v utváření a třídění myšlenek i faktů v kategorie. Z českých myslitelů ztěžka kdo se Daňkovi vyrovnal a vyrovná. Formátem nejbližší mu stojí F. X. Šalda. Vskutku, chce-li se kdo pocvičit v přesném rozsuzování, musí do školy k Šaldovi. Když vyšly Rádlovy dějiny filosofie, zmocnilo se evangelického lidu veliké rozvlažení. Daněk přišel tehdy do posluchárny s chladným výrokem: Rádlovi je *primum vivere, deinde philosophari*, kdežto nám právě naopak: *primum philosophari, deinde vivere*. Když theologové utíkají od řádného myšlení, vyhýbají se mu, není to jen zrada nebo smutek intelektuální cti, ale ostuda inteligence. Když theolog řádně nemyslí, popírá Pána Boha. Mám před očima myšlenkový chaos dnešních dnů. Jak se všichni motáme jako opilí sem tam a nevíme si rady. Přečtete si Kristus revoluce. Ocituji malý oddílek (s. 27):

„Tím se dostáváme k aktualitě: křesťanství a socialismus. Konstatuji, že jsem ochoten mluvit jen za předpokladu terminologického pokání či vystřízlivění z pojmového chaosu, v němž se diskuse naše a všechny vůbec zaplétají v nepřičetném tempu života, který je vskutku ‚dnešní‘ tak, že nenechá domyslet, co kdo řekl včera a co proto nemůže říci zítra. Proti socialismu mi stojí solitarism – tedy něco jiného nežli solidarism – proti kolektivismu pak individualismus, kdežto kapitalism patří do kategorie s proletarismem. I považuji za povinnost říci jasně, že socialism, pokud se váže na principy a metody kolektivismu, je s křesťanstvím neslučitelný. Kolektivistický socialismus, ať reformní či revoluční, ať idealistický či materialistický, nutně vede k popření individua, zatím co křesťanství chce

zmocnití individuum jako duši. A co se týče metody: kolektivism nemůže než pracovat o vyrovnání (nejobecněji řečeno) životní úrovně tím, že ji sníží pro všechny nebo dokonce pro některé na prospěch ostatních. Naproti tomu křesťanství nesmí pracovat jinak, než zvedáním z nižší úrovně k těm, kdo jsou výš, anebo zvedáním všech. Doklady na jedné straně od miliard sociální pojišťovny s efektem 560 Kč pro 65leté – přes nivelisaci platů až k nivelisaci střední školy s měšťankou škrtnutím latiny. (...) Proto s díky kvitují thesi profesora Philipa, že církev není k tomu, aby ani jen spolu vytvářela sociální řád, zato však, aby připravila jeho tvůrce. (...) Ale, řekl bych dále, silně pochybuji, smí-li se církev postavit kapitalismu, aniž stejně měřila proletariismu jakožto třídnímu socialismu.“

Dál si dočtete sami. Cítoval jsem ten odstavec schválně, poněvadž nedávno probíhala mezi Barthem a Brunnerem jakási diskuse o Hromád-kovi. Jak dnes theologové mluví nejasně a v divných okolcích! Všimněte si, prosím, toho, že theologické rozsouzení je toto: kapitalism patří do kategorie s proletariismem a že křesťanství je neslučitelné se socialismem, pokud se tento váže na principy a metody kolektivismu. To jsme povinni vědět, at zvolíme jakoukoli politickou taktiku. Pravím: vědět! Nesmíme sebe obelhávat a lidi mást!

To je vzácné theologické světélko do všelijakých těch myšlenkových temnot a bezradností dnešních dnů. Musíme si vědět rady theologicky, myšlenkově, musíme umět věci theologicky zařadit, formulovat, pojmenovat je pravými jmény, a pak si budeme vědět rady i v denním životě, v praxi, v etice, nebudeme žít ze dne na den. Proti tomu vždycky Daněk brojil: aby církev žila z ruky do huby, ze dne na den, církev musí přec počítat s životem věčným.

A ještě jednu, snad už poslední historku. Byla schůze správní rady Kalicha. Daněk tam neprosadil (s bouřkou) nějaký návrh. Po schůzi k němu kdos přišel: „A vy si myslíte, pane profesore, že všemu nejlíp rozumíte“. Daněk se jen podíval a opáčil: „A vylučujete to?“ Ano, byl pyšný, byl hrdý, ale ne na sebe a na svou osobu, nýbrž na ten dar nejvzácnější, který Pán Bůh člověku dal: na rozum. A že ho někdy bylo málo po vlastech, byl zas ten nejskromnější, nejpokornější a nejtrpělivější člověk na světě: vážil si jakékoli myšlenky, pokud se jen myšlenkou mohla zvat. Ani tím nejspolečnějším studentíčkem nepohrdal, pokud nějaký, byť ten nejhoupější nápad pronesl. Člověk je vždycky nejtrpělivější v tom, čím ho Pán Bůh nejlépe vybavil, a u Daňka to byly skvělé schopnosti intelektuální.

2.

Daněk začal theologicky žít a tvořit v prostředí, které nebylo zvláště theologicky živné. Na jedné straně neoortodoxie, již reprezentují jména (namátkou) Kohlbrügge, Böhl, Karafiát, s jejich verbální inspirací, na druhé straně liberalism a religionsgeschichtliche Schule, Sellin, Duhm (jeho učitelé) etc., u nás Žilka, řekněme. Neměli jsme svou vlastní fakultu a naši hoši studovali v cizině, Daněk ve Vídni a Basileji. Jeho zvláštní intelektuální nadání jej uchránilo od školáckých výstřelků těch škol, které theologicky skončily v písku, myslím, že měl také dar rozpoznávat, co je ještě náboženství a co už náboženství není. Když si vezmete jeho stará kázání, vidíte, že vždycky věděl a poznal, co potřebuje sbor i duše. Zdůrazňoval jsem tolikrát intelekt. A že to byl celý a opravdový intelekt, nejen půl intelektu, karikatura nebo bastard, s jakým se setkáváme u takzvaných intelektuálů, Daněk vždycky rozpoznal svou *theoria* všeho pravou míru a potřebu. Dnešní mladí faráři se bouří proti některým sentimentálním písničkám našeho zpěvníku. Ale přečtěte si v Náboženském významu dogmatu (s. 12), co Daněk píše o písni Skálo klaná pro můj hřích. Jak Daněk vyzkoumal, proč lidé takovou píseň rádi zpívají, ba víc: proč potřebují takové písně ve svém zpěvníku mít. Jednou jsme se rozčilovali před ním na písničku Ó hlavo plná trýzně. Někoho pohoršovalo „a líce purpurové již cele zsinaly“. On však řekl: „Mně to nevadí. Vidím za tím něco jiného – orientální symboliku totiž, kde purpur je barva života.“ – Theologie nesmí být a není jednostranná, theolog musí mít smysl pro potřeby náboženského života, pro potřeby duše. Než jde farář na sbor, měl by ten článek umět skoro zpaměti, a vyhnul by se mnoha mladickým chybám, které všichni děláme. Daněk byl dobrým pastýřem svému sboru proto, že svěřené duše dovedl žít a uživit. Nenechával lidi odcházet z kostela hladové a prázdné, a nenechal je odejít prázdné, kdykoli se s ním setkali. Každému podal kus chleba. Ta kapitola nebude ovšem o něm nikdy napsána, poněvadž nedovedl tak vynášet sebe jako třeba Karafiát.

Ale abychom se vrátili k theologické situaci. Budu mluvit o Karafiátovi. Že Karafiát neužíval dostatečného vědeckého aparátu k svým písmařským pracím, ukázal dost průkazně Konopásek. Neprovozoval theologii vědecky, a snad ji ani vědecky provozovat nechtěl. Stačily mu staré reformační formulky, které chtěl v sobě znovu zažívat a zakoušet. Odtud ta strašlivá nudnost jeho kázání. Když si přečtete tři, čtyři, víte už potom, jak bude vypadat páté na text zcela neznámý. Všecka ta kázání jsou vlastně stejná. A vezměte si proti tomu Daňkova kázání, třeba Listy poslům nebo

K odpočinutí. Jak hýří životem, jak vás vždycky znovu obohatí a vždycky znovu duchovně nasytí. A jak jsou nenapodobitelná a nepadělatelná – po kázáních jejich poznáte je – totiž jaký kdo *theologos*. Ve svých biblických studiích a revizi textu postupoval Karafiát krůček za krůčkem k *hebraica veritas* (jako kdysi Hieronymus). Přitom vycházel od Recepty, to jest od určitého biblického textu, který přijímal jako inspirovaný Duchem svatým. Inu, já bych řekl, že se in hoc puncto ani příliš nelišil od svých protivníků z řad nižších i vyšších kritiků, kteří také vycházeli od určitého textu, jenže ne od textu, který přijali za inspirovaný Duchem svatým, nýbrž od textu, který prohlásili za vědecky spolehlivý, to jest od textu vědecky vykonstruovaného. Jejich „původní“ text byla velkolepá vědecká hypotéza, jako je, řekněme, novozákonní text Nestleův, totiž Wahltext. U novozákonního textu je to zvláště nápadné, poněvadž text je vlastně vykonstruován, jakýmsi demokratickým hlasováním, rozhoduje většina, při rovnosti hlasů rozhoduje předseda, to jest editor.

A zde jsme u jedné ze základních otázek Daňkových, a u principu theologie vůbec. Z čeho theologie vychází, z čeho tvoří? Z Písma! Karafiát si východisko velmi zjednodušil a velmi si usnadnil theologickou situaci, poněvadž položil rovnítko mezi Písmo a Slovo boží. Písmo je Slovo boží a vice versa. Víte, že neváhal prohlásit sa slovo boží i kralický překlad, poněvadž nakonec i ten uznal za inspirovaný. Proto ve své revizi postupoval převelice opatrně. Vždyť běželo o slovo boží, a jak by člověk mohl mistrovat Ducha svatého, jenž překlad inspiroval? Ve svých biblických studiích Kralické opravoval a kritizoval, ale nakonec svou revizi hodně ze svých kritik odvolal. Neopravil mnohé, co se opravit dalo, a zdá se, že nakonec u něho rozhodovalo měřítko estetické. Chtěl tomu slovu dodat ještě větší krásy a půvabnosti, vymítal hlavně slova ošklivá, když už se revize odvážil, tak jen s prstem na doslovném znění řeckém nebo hebrejském. Českého Ducha svatého opravoval hebrejským Duchem svatým.

Ti druzí si situaci tak neulehčovali. Pracovali za předpokladu, že s biblickým textem se dály mnohé změny a říkali: ano, slovo boží je v bibli, jenže ne napořád, theologie má nesnadnou práci slovo boží v bibli hledat a zjišťovat a pak na ně ukazovat. Musí k tomu používat složitého aparátu: gramatiky, archeologie, dějin, folkloristiky a nevím čeho ještě. Podle své *theoria* zkonstruovali původní biblický text a podle své vědy rozhodovali o textu i o slovu božím. Uplatňovali vedle měřítek a metod historických především měřítko etická. Starý zákon přicházel při tom zkrátka, jako kniha stará a překonaná Zákonem novým.

Máme-li si tu postavit protistanovisko Daňkovo, ocitujme si začátek díla *Verbum a fakta Starého zákona*: „Písmo není Slovo boží... Slovo boží není ani v něm. Slovo boží je za Písmem.“ To je věta, pro kterou tehdy v Myslibořicích Daněk seděl jako na lavici obžalovaných a pro kterou se více méně už nesešel s nejnvýznačnějšími našimi theology. A to je teze vlastní, pro kterou se Daněk odmítá, ačkoli se říká navenek, že je nesrozumitelný. Není to však nesrozumitelnost, nýbrž bezradnost, co s touto tezí počít. Podrobnosti si přečtete ve *Verbum a fakta*, nebudu se jimi dnes zabývat. Daněk nemohl přijmout princip Karafiátův o inspiraci, poněvadž při své práci poznal, že s Písmem se dály tak dalekosáhlé změny, že vůbec není možno zjistit nějaký originální text, který bychom mohli uznat za věroučnou autoritu.

Zde bude nejlépe, když si zopakujeme Gedalju (s. 51) – citát známý a ohraný, i také zkrusovaný, ale přece jen základní důležitosti:

„Vskutku, exegese, opustivši jednu dogmatism, jistě právem, neuvědomila si podnes, že právě z důvodu kritičnosti neměla ztratiti výlučnou orientaci za náboženstvím. Přimo řečeno, každá, nejen theologická exegese starozákonních písemností nutně selže, nedrží-li se náboženství v principu i v methodě, neprokáže-li příslušnost a nedokáže-li správnost výkladu vyladěním a souhrou náboženských momentů v daném textu. Právě úkolem odborně theologické exegese jest najíti a na residuum myslitelně nejmenší vyloučiti a vyhraditi si každý atom starozákonních textů, nábožensky aspoň potenciální, aby se tak ukázalo, co ze všeho snad zbývá na kulturu nebo politiku. Dosavadní, zrovna obrácený postup nekriticky ulpívající na politickém a kulturním aspektu starozákonních textů a zaslepen jej dokreslující emendacemi textu a literárními a historickými rekonstrukcemi, začínající tedy tam, kde přestával tradiční proces starozákonní (někdy včetně recipovaných překladů), nemůže končiti než v rozpacích nad křížencem „vývoje“ a „zjevení“ v „dějinách“ starozákonního náboženství – o jalovosti náboženského výtěžku pořád ještě vůbec nemluví – a pokud profaní dějepis nemá dost korektivů nebo rezervovanosti, v mystifikacích vůbec.

Naproti tomu, ale už s ohledem na přítomné thema, formulují požadavky, jež na exegesi klade Starý zákon, v these:

Starozákonní látky v nejzáz dosažitelné úpravě a soupravě byly zachovány a předány už nepochybně z titulu náboženství. Proto může uspokojiti jen výklad, který hledí vystihnouti nebo vypátrati náboženský podklad ne-li povahu každé starozákonní látky. Proto všechny pokusy hledati důvod a smysl textů nebo kontextů v momentech jinakých, například politických, sociálních, kulturních, ethických, jsou nepřislušné nebo předčasné a tím scestné.

Starozákonní látky prošly dlouhým a složitým procesem tradičním, jímž náboženský jejich kolorit byl dotčen ne-li odbarven. Proto jest nezbytno přezkoušeti je terminologicky v úvaze, že genuinně náboženský význam určitých názvů zapadl nebo někdejší náboženská jejich příslušnost se obměnila, ač-li nebyly vědomě

přeznačeny. Zvýšenou pozornost jest věnovati rysům, jež (po pravidle) drasticky nebo kuriosně vynikají a v surdetailech látky zabíhají vždy do perifernosti naprosto neúměrné ostatní sporé struktuře – příznak, že to jsou povětšinou alterované stopy podle všeho náboženských kdysi point.“

Myslím, že všichni rozumíte těmto tezím. Podtrhnu jen několik bodů. Říká se nám tu, že exegeze právem opustila dogmatism (e. g. Karafiátův), ale vylila s vaničkou i dítě, poněvadž ztratila ze zřetele, že bible je kniha náboženská povýtce a učinila z bible jakousi encyklopedii všech možných údajů, nesourodý konglomerát, neorganický slepenec, který nábožensky drží pohromadě jen *nomen Dei* – že se tam mluví o Bohu. Povinností exegeze však jest shledat všechny náboženské momenty textů a vyladit je dohromady. Všimněte si oněch slov „vyladění a souhra“. Nesmíme pracovat se Starým zákonem tak, že bychom rejpli sem, rejpli tam a šli od toho pryč, že bychom řekli třeba: tohle je kultický termín, tamto je kultický termín, tu je nějaký mytologický motiv a tam je také nějaký. To je jen takové nakusování. Bible sama je kniha jednotná a vyladěná, a když s ní pracujeme, nesmíme tu souhru porušit. Dám příklad: Taková Rut, když je na poli Boazově, může sbírat trojí věc: 1) Konvence tvrdí, že klásky ječmene, pak je ta kniha selská selanka – nemožná, nepotřebujeme ji v bibli, k čemu nám je! 2) Rut může sbírat světylka na hřbitově mezi sloupy – to jsme v kultu. Pak víme, proč je ta kniha v bibli a můžeme v ní hledat něco pro sebe. 3) Rut mohla sbírat daimony (*sé'írím*) – to jsme v mytologii, na Olympu! Ty tři možnosti tu jsou. Nejhuř jde vyladit možnost prvá. Činí velké obtíže exegetické, nábožensky je prázdná a jalová. Snad rodokmen, snad..., snad protest proti Ezra – Nehemja, snad počátek universalismu. Na ničem z toho nemáme náboženský zájem, snad idyla s happy endem. Když se budeme rozhodovat mezi dvěma druhými možnostmi, nesmíme jen pohledat nějaké izolované motivy a nechat věc stát, nýbrž musíme všechny momenty vyladit, aby nám všechno zase spolu hrálo, a ta souhra je zkouškou správnosti předpokladů. Když nedovedeme vyladit, musíme počkat s konečným úsudkem, a dál shledávat materiál. Stručně řečeno: nesmíme text znásilňovat, dost násilí nadělala biblickému textu konvence. Když bibli rozatomizujeme, musíme ji zas dát dohromady, byť to byla pak zcela jiná bible. Kritikové téhle metody jsou vždycky tak trochu komičtí, protože kritizují předčasně, ačkoli si mají počkat na výsledky. Ostatně jim začíná zacházet, poněvadž ve světě se mocně hlásí ke slovu uppsalská škola, která nám z celého Písma nadělá kultické legendy a řekne teologii (především dogmatice): *hic Rhodus, hic salta!* Dosavadní historický přístup k Písmu je neudržitelný, poněvadž s Písmem nic nedělá. Toť se

ví, jsem trochu škodolibě zvědav, co si počnou novozákoníci, až se jim ukáže, že takové „ejhle člověk“ je oslovením krále mimů, a až se jim celé drama golgotské objeví jako drama nikoli historické, nýbrž teatrální a co pak bude dělat barthovská dogmatika se svými průsečíky věčnosti a časnosti v historii. Sám nevím, co bych si s tím počal.

Ale brzo se dočkáme, poněvadž bibli nám začne exegetovat židovská věda biblická, která nebude znát slitování s dogmaticností křesťanskou. Nová fakta arci nepřekvapí pravoslavné a římany, poněvadž jsou na takové okolnosti theologicky a nábožensky připraveni: každého dne předvádějí shromážděné církvi drama inkarnace či zástupné smrti Ježíše Krista. Jen protestantismus je nepřipraven, protože spasitelné skutky Boží poodsunul do historie. Jediná pomoc je zase vzít ty události historie a předvádět je lidem dnes ad oculos, aby mohli být svědky toho, co se ustavičně děje mezi nebem a zemí. Ovšem že na to nestačí kostelní divadlo, tím méně však nějaké bytí sebebarvitější kazatelské líčení toho, co se kdysi vskutku odehrálo. Ale rozhodně to divadlo v kostele, beze mše i se mší, dobře vyhovuje náboženským potřebám člověka, rozhodně lépe než všeliká etická kázání. Objektivně vzato, ať je mše zlořečené modlářství, rozhodně dnes přibližuje lidem Boha víc než chabé a mdlé protestantské přijímání. Zřetelný doklad toho je úpadek svátostí v protestantismu. Léky hledáme už dlouho a marně. Vědět si rady s našimi svátostmi, věděli bychom si rady s náboženstvím vůbec. V otázce svátostí však, náboženském to mikrokosmu, protestantismus žalostně selhává, mnohdy se dokonce zdá, jako by mu byly čizím živlem.

Slíbil jsem vám na počátku, že se vrátíme k oné matematické akripii v oblasti gramatiky. K tomu potřebujeme několik vět ze závěru Daňkovy habilitace *El Šaddaj*:

Stanovisko k mythologii ve Starém zákoně jest vposledu také stanoviskem k Písmu, v jeho určení za pramen náboženského poznání pro společnost křesťanskou... Obsahuje totiž dosti pokynů, abychom se vzdali iluze, že Písmo jako známá a určitá autorita *produkuje* náboženské hodnoty. Jestliže helenistická diaspora si vyžádala Septuagintu, rodící se katolicismus Vulgátu a reformace Luthera s Kralickou, jest očividno, že náboženská hnutí a hodnoty, nikoli naopak, jsou impulsem a regulátorem tradice, a že potencují teprve tradici na určitý – zprvu dokonce i textový – exegetický a dogmatický typ. Z toho následuje, že i v tom případě, kdybychom dnes měli před sebou definitivní rekonstrukci Recepty, nestačila by uspokojiti náboženskou potřebu dneška, jestliže by náboženský zájem neklesl na ‚pouhé držení za pravdu toho, co Bůh v slovu svém zjevil‘. Pak-li přeče, ocitli bychom se na stanovisku církve, jež autorizuje Vulgátu proti ‚původnímu textu‘ za východisko svého systému.

Naproti tomu značí protestantské verze snahu *orientace* na tradici co nejstarší. Dle tehdejších představ arci: z téhož principu a v intencích Kralických byli bychom dnes nuceni překládati Septuagintu lepším právem, ježto ona byla prvokřesťanskou biblí (cf. Harnack). Neučiníme-li to právě proto, že bychom se tu vázali zas jen na tradici, jež sebe starší nemůže nám zaručit původnost svých náboženských kvalit, pak zbývají jen dvě východiska, než budeme s to rekonstruovat: počkati na svéráznou kulturu nebo osobnost náboženskou, postavit ji před devokalizovanou a dle možnosti deverbalizovanou Receptu a dát jí odposlouchati náboženské akcenty Starého zákona tak, jako Sievers odposlouchal svou metriku – zda ji *dobře* odposlouchal, jest jiná otázka, jež by však v našem případě nebyla na újmu *ryzosti* a oprávněnosti typu, jež bychom obdrželi jako symbol bezprostředního působení starozákonních hodnot náboženských – ano jistého druhu reinspiraci. Nechceme-li však čekati, snad i proto, že bychom se tak hned nedočekali – pak zbývá jen druhá eventualita: recipovati nadále Kralickou jako pramen náboženského myšlení, u vědomém navázání na její *dobové* náboženské pojetí a – jak skutečná potřeba káže – *revidovati* ji, ale ne podle Septuaginty nebo dokonce Masory či všech možných receptcí, nýbrž podle jejich předpokladů, jež nutno získat pramenným vyšetřením náboženských hodnot reformačních, pokud se orientují přímo na Písmu, krátce revidovat dle Husa, Chelčického a jiných. A to ne zase podle jejich předloh snad, nýbrž podle náboženských jejich dedukcí a zkušeností, podle jejich náboženské aplikace... A starozákonní věda? V krátkosti pohlížím na její úkol jakožto theologické disciplíny vzhledem k naznačené orientaci její *náboženským* zájmem o Starý zákon – takto: Jest jí bdíti a při vědomí udržovati onu distanci, jež dělí zvolený náboženský typ od starších typů tradičních v souhrnné jejich vývojové linii (tedy zase ne v poměru jakési zatímní rekonstrukce Recepty), kontrolovati a regulovati onen typ, aby ve svých účincích nevybočoval z linie, která udává *směr* vývoje tradičního z prvních jeho počátků, a tím obojím vlastně podporovati a nabádati k samostatnému a svéráznému myšlení náboženskému.“

Divíte se, že se Bedřich Hrozný zděsil a napsal: „Originelní, avšak stejně nepřijatelný jest názor autorův na předpoklady moderního překlada Starého zákona... Autor zde hlásá vzhledem k textu Starého zákona ten nejkrajnější subjektivism, tedy metodu, o jejíž nevhodnosti nebo nesprávnosti právě zde nemůže býti nejmenší pochyby. Vysvětlují si názor autorův pouze jeho snahou býti za každou cenu originelní.“ Je to tentýž kritik, který o něco později řekl Daňkovi: „Já jsem se Starým zákonem hotov; no snad vy tam ještě něco najdete.“ To se rozumí, že byl se Starým zákonem hotov vědecky, patrně i nábožensky, a vůbec asi s náboženstvím byl hotov. Na tu jízlivost nezůstal Daněk dlužen odpověď. Počkal si s ní až do roku 1940, kdy recenzoval Hrozného knížku *Die älteste Geschichte Vorderasiens*:

„Nemenší naději mám, že zmizí také druhý stín, ačli to není (a tak docela snad není) vlčí nebo jaká mha. Profesor Hrozný zakončil svou přednášku: ‚Problém nejstarších dějin indických, problém kultury protoindické, jest, jak doufám, definitivním způsobem vyřešen.‘ Což jest s pokračujícími a přibývajícimi důkazy přirozeně více než ‚rozluštěn (pře)důležitý problém původu skvělé kultury protoindické.‘ Nevím jak vám, ale mně se tu nelíbí slůvko ‚definitivně‘, jež ostatně vypadlo z německého spisu. Ne že bych se nadál nějakého zklamání. Ani ne tak proto, že pojmy definitivna a vědy přísně vzato se vylučují. Konečně rozřešení! – to by už tak nestínilo, ale konečně – to zní příliš pohádkově: myslím na ten zvonec.“

Podtrhněme si hlavní teze ze závěru *El Šaddaj*: jsou to pravé antiteze k dosavadním tvrzením ať ortodoxním či liberálním. Písmo neprodukuje náboženské hodnoty, nýbrž naopak: náboženská hnutí a hodnoty jsou impulsem a regulátorem tradice. Písmo není a nesmí být nejen papírovým papežem, ale ani mrtvou knihou. I výraz „živá kniha“ diskvalifikuje v Daňkových očích Písmo. Proto svého času Šoltészovu Živou knihu recenzoval na „žijící“ knihu, s poznámkou, že živý je i chcípající pes. Církev musí vytvářet samostatně nové náboženské hodnoty každého času a novou náboženskou kulturu své doby, a tak si dělat svou vlastní bibli. Bible historie je pro dnešek mrtvá bible. I to je hodné pozoru a paměti, že Daněk se nebojí bible zcela a naprosto nové. Bible, která by vypadala zcela a naprosto jinak než všechny bible, které máme, když by se odvážila podati devokalizovaný a dle možnosti deverbilizovaný biblický text nějaké svérázné osobnosti náboženské, aby na se vzala reinspiraci, to jest, po svém rozdělila biblickou *scriptio continua*, po svém vokalizovala, akcentovala atd. Možná, že někteří víte, že určité partie Starého zákona lze takto proměnit. Rodokmeny v diegetické oddíly a *vice versa*. Proto onen důraz na matematickou přesnost hebrejské gramatiky a na filologii vůbec, poněvadž: čím kdo dokonaleji ovládá hebrejštinu (a ovšem řečtinu) a čím kdo má větší náboženskou odvalu (Böhl by řekl: spolehnout se na Ducha svatého), tím méně mohl by být závislý na tradici. Vzpomeňte na citovaný už výrok Melanchthonův, že pravá theologie je vlastně gramatika. A z toho, co jsme právě teď vykládali, porozumíme, proč Daněk přikázal Jeschkemu napsati *Quod nolim se závěrem: aut reformatio nova, aut nulla translatio!* Československy a vůbec: nechme překladů, modleme se za reformaci! To strašení subjektivismem je věru směšné, a nemyslíci. Jednak: to, co podává takzvaná vědecká exegeze, není nic objektivního a zaručeného, jakože všechny textové konjektury jsou subjektivní hypotézy, nemluvě o všelijakých jiných exegetických konstrukcích, nápadech a dohadách, jednak náboženství a křesťanství povýtce se vůbec bez subjektivismu a ovšem

individualismu vůbec neobejde. Chytrému to napovídá už 21. otázka Heidelberského katechismu: „nejen jiným, ale také i mně“. Stručně zopakujeme úkol starozákonní vědy: udržovati distanci mezi náboženskými typy, kontrolovati a regulovati typ zvolený a tím obojím vlastně podporovati a nabádati k samostatnému a svéráznému myšlení náboženskému. K čemuž si dodejme, kdo nemá dostatek vzdělání nebo odvahy samostatně nábožensky tvořit, necht' se drží Kralické a dobude z ní, co jen nábožensky dobýt lze. Živé náboženství v duchu a v pravdě není náboženství etiky a dobrých skutků, nýbrž náboženství vytvářející nové náboženské kvality.

3.

Byl bych rád, kdybych mohl konstatovat, že Daněk je hodně kritizován a kritikou odmítán. Žel, není tomu tak. Odporu je sice dost, ale kritika žádná. Na vyvrácení Daňkových tezí (rozumí se vědecké vyvrácení) ani pomyslení. Je to ovšem zcela přirozené, poněvadž každá kritika dosud je příliš předčasná. Nejprve musíme novou metodou vzdělat celý Starý zákon, ba celou bibli; kdyby výsledky byly napořád záporné, mohli bychom teprve odmítat. Dvakrát žel, že kritika u nás se povětšinou vybíjí jen šeptandou a nikoli odbornými články a diskusemi. A přece i ta šeptanda od určitého času doznala určitý obrat. To tehdy, když se naši odborníci dověděli o takzvané škole uppsalské. Uppsalská škola hledá ve Starém a Novém zákoně kultické legendy, což znamená, že jest orientována na náboženství, ale zdá se, že si se starozákonním kultem nedovede poradit, že je slabá v theologii. Neboť nestačí objevit kult nebo mýtus v textu, nýbrž je třeba vědět, co s ním, transponovat je do theologie. A tomu právě nás učí jedinečně Daněk, který ovládal dokonale biblickou systematiku. Bude naše škoda, jestliže promeškáme příležitost, která se nám tu dává, a necháme se zahanbit cizinou. Uppsalská škola znamená velikou pomoc pro každého, kdo chce pracovat v naznačeném směru. Jednotlivec ovšem nic nespraví. Je třeba vedle uppsalské školy vytvořit *scholam Pragensem*, kolektiv lidí, kteří by se oddaně věnovali biblickému studiu nejen proto, aby byli snad dobrými kazateli, nebo proto, aby mohli zasedat za katedrou, nýbrž aby věrně sloužili slovům Písma a připravovali tak celým svým životem novou reformaci. Nepřijde-li reformace, budeme pohlčeni mocnostmi věku tohoto.